

SANATAIDETTA IKÄIHMISSILLE

Avaa **muistojen** matkalaukku!

MATERIAALIOHJEKIRJA

Avaa muistojen matkalaukku – löydä sana-aarteita

Muistatko lapsuudestasi jonkin lorun? Ehkä sitä loruiliin kavereiden kanssa ulkoleikkien lomassa tai vanhempasi toistelivat lorua sinulle, kun olit pieni. Tai muistuu mieleesi jokin sananlasku, jonka olet kuullut monta kertaa elämäsi varrella, ehkäpä aina jossain tietyssä tilanteessa tai paikassa tai aina jonkun tietyn henkilön sanomana?

Sanataide on leikkittelyä sanoilla. Kuulemme elämämme varrella monenlaisia sanontoja, sananparsia, sanaleikkejä, runoja, riimejä ja rallatteluita. Erilaiset kertomukset, tarinat ja sadut pursuilevat värikästäkin kieltä, jota on syytä varjella ja vaalia. Käyttämällä kieltä monipuolisesti rikastutamme mielikuvitustamme, virkistämme aivojamme ja pidämme mielen iloisena. Nämä ovat tärkeitä asioita ja taitoja koko elämän ajan.

Kannamme jokainen mukanaamme muistojen matkalaukkuja, jonne on talletettu tärkeitä ja arvokkaita hetkiä jokaisen omalta matkalta. Matkalaukku voi olla vanha ja pölyn peitossa, mutta sen sisäl-

tä voi löytyä upeita aarteita, jotka kannattaa nostaa esiin ja tarkastella niitä nyt uudessa ajassa ja ympäristössä. Nämä sana-aarteet ovat kertomuksia, tarinoita, sanontoja, sana-arvoituksia, runoja, loruja ja laulun pätkiä. Ne eivät ole vain peräkkäin aseteltuja sanoja, vaan niillä on matkalaukun omistajalle suuri merkitys. Kun näitä sana-aarteita jaetaan eli kerrotaan toisille, muistojen matkalaukun rikkaudet leviävät muidenkin käyttöön. Oman ikäisten ihmisten kanssa jaetut muistot ja sanonnat saavat erilaiset merkitykset, kuin kertomalla näitä muistoja ja tarinoita nuoremille ikäpolville, joiden omaan matkalaukkuun kertyvät sana-aarteet voivat olla kovin toisenlaisia.

Televisio-ohjelma

Sana-aarteita – Ordsfatter

Sana-aarteita – Ordsfatter on ”Sanataidetta ikäihmisille – Ordskonst för äldre”-hankkeessa syntynyt tv-ohjelma, jota esitetään OnniTV-kanavalla ajalla 1.10.–31.12.2023. Seitsemän jakson ohjelmasarjasta viisi on suomenkielisiä ja kaksi ruotsinkielisiä. Tammikuusta 2024 alkaen jaksot ovat nähtävillä myös YouTube-videopalvelussa.

Sana-aarteita – Ordsfatter -ohjelmasarja on suunnattu erityisesti ikäihmisille. Lyhyissä 15 minuutin jaksoissa kuljetaan kesäisessä maalaismiljöössä. Vanhojen kansanperinteestä nousevien lorujen ja sananlaskujen siivittämänä nähdään mukavia tilanteita niin eläinten parista, pelon reunalta pyörän selästä kuin traktorin

kyydistäkin. Välillä kahvitellaan, välillä kannetaan vettä saunalle, välillä kudotaan sukkaa. Kaikkeen tekemiseen, tilanteisiin ja kauniisiin maisemiin nivoutuvat sujuvalla tavalla lorut ja sananparret runollisena vuoropuheluna.

Ohjelmalla halutaan kannustaa katsojia muistelemaan omia lapsuudessa ja nuoruudessa kuulemiaan loruja. Myös maaseudun tunnelmallisten maisemien ja vanhojen tavaroiden toivotaan innoittavan katsojia kertomaan omia muistojaan menneistä ajoista jollekin toiselle.

Ohjelmajaksojen teemoina ovat eläimet, luonto, ruoka, käsityöt, perhe, kulkuvälineet ja työnteko.

Sanataidehetki

Sanataidehetki on ennalta suunniteltu tilanne, jossa keskustellaan, muistellaan, loruillaan ja pysähdytään yhdessä sanojen ja sananparsien äärelle. Tässä sanataidehetken mallissa teemat liittyvät maa- ja puutarhan eri tilanteisiin. Sanataidehetken keskiössä on valokuva, jonka ympärille keskustelua ja muistoja rakennetaan erilaisten apukysymysten ja ohjeiden avulla.

Sanataidehetken tulee olla sellainen, jossa osallistujan on mukava olla. Materiaalia voi hyödyntää niin sairaalavuoteen äärellä kuin palvelutalon päiväsalissa, kirjastossa tai ikäihmisen kotona, jossa keskustelemassa on esimerkiksi useampi sukupolvi yhdessä. Joskus sanataidehetki voi olla lyhyt, vain 10–15 minuuttia. Jos mukana on useampi osallistuja, kannattaa varata aikaa enemmän, esimerkiksi 45–60 minuuttia. Sanataidehetken keston vaikuttavat osallistujamäärän lisäksi osallistujien kunto ja vointi.

Mikäli tämä materiaali on käytössä vapaaehtoisella sanataidehetken ohjaajalla, tulee hänen sopia sanataidehetken pitämiseen liittyvistä käytänneistä, esimerkiksi ajankohdasta, kestosta, osallistujamäärästä sekä tiedotuksesta palvelun tilaajan, esimerkiksi palvelutalon tai kirjaston kanssa yhdessä. Samalla voi miettiä, onko sanataidehetken alkuun mahdollisuus katsoa Sana-aarteita – Ordiskatter -ohjelmaa.

SANA-AARTEITA – ORDSKATTER -MATERIAALI

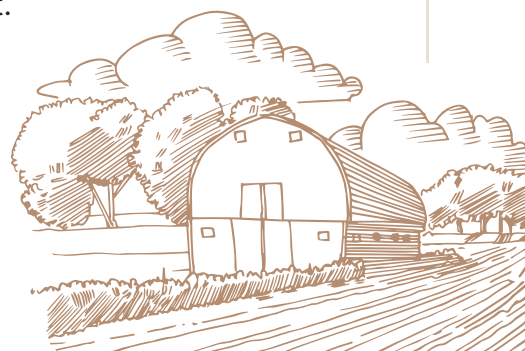
Tämä materiaali linkittyy väljästi Sana-aarteita – Ordiskatter -ohjelmaan. Materiaalissa olevat valokuvat on kuvattu ohjelman teon yhteydessä. Tätä sanataidehetkiin tarkoitettua materiaalia voi siis hyödyntää katsomalla ensin Sana-aarteita – Ordiskatter -ohjelman ja jatkamalla ohjelman teemoista keskustelua materiaalin avulla, tai toteuttamalla sanataidehetken pelkästään tämän materiaalin kanssa.

Kuten Sana-aarteita – Ordiskatter -ohjelma, myös tämä materiaali on suunnattu erityisesti ikäihmisten kanssa toteutettavaksi. Osallistajat voivat kuitenkin olla minkä ikäisiä tahansa. Ikärajaa tai osallistujamäärää sanataidehetkeen ei ole rajattu.

Materiaalia voi käyttää apuna ja keskustelun virittäjänä kahdenkeskisessä sanataidehetkessä tai isomman joukon tarinatuokiossa. Materiaali sisältää 20 isoa kuvakorttia, joiden toisella puolella on kuvan teemaan liittyviä kysymyksiä ja sanataideideoita. Kuva toimii keskustelun virittäjänä ja apuna virkistämään muistia. Kuvia voi käyttää yksi kerrallaan tai yhdistää useampia kuvia isommaksi kokonaisuudeksi. Kysymykset ja ohjeet kuvan takana ovat avuksi, niitä ei ole pakko noudattaa. Kuvia voi käyttää valitsemassaan järjestyksessä.

Vinkkejä sanataide- hetken ohjaajalle

- * Sanataidehetken ohjaajana voi toimia kuka tahansa materiaaliin ja sen käyttöön tutustunut henkilö. Suositeltavaa on tutustua myös Sana-aarteita televisio-ohjelmaan.
- * Jos pidät sanataidehetkeä palvelutalossa, niin sovi ennakoon, että hetkeen osallistuu myös joku henkilökunnasta. Tämä tuo tukea sekä asiakkaille että sinulle.
- * Esittele itsesi osallistujille. Kerro, miksi olet tullut ja että seuraavaksi on tarkoitus yhdessä muistella menneitä. Voit esittää omin sanoin toiveen, että haluaisit kuulla, miten asiat ovat ennen olleet ja miten osallistujille tutut sanonnat ja tilanteet voivat olla sinulle uusia ja ihmeellisiä.
- * Sanataidehetken ohjaajan ensisijainen tehtävä on toimia keskustelun virittäjänä ja sen jälkeen kuuntelijana. Sanataidehetki on osallistava, joten anna osallistujille tilaa kertoa muistoistaan omin sanoin.
- * Puhu rauhallisesti ja selkeästi. Katso osallistujia silmiin ja hymyile. Luo olemuksellasi iloinen ja turvallinen ilmapiiri osallistujille.
- * Ole empaattinen kertojaa kohtaan. Jotkut muistot voivat olla myös kipeitä ja liittyä elämässä kohdattuihin menetyksiin ja haasteisiin. Kunnioita näin ollen myös yksityisyyttä, jos osallistuja ei halua kertoa joistakin muistoistaan tai ajatuksistaan.
- * Ole kuuntelijana läsnä. Tärkeintä vuorovaikutusta on luoda yhteys osallistujan ja sanataidehetken ohjaajan välillä. Tämä tapahtuu myös sanattomasti katseella, pään nyökkäyksillä ja osallistujien niin salliessa lisäksi kosketuksella.
- * Johdattele sopivasti. Vältä kriittisyyttä, kielteistä kummastelua ja vähättelevää asennetta. Kertojan muistot ovat henkilökohtaisia ja voivat poiketa hyvin paljon kuulijan omista kokemuksista.
- * Mikäli sanataidehetkeä pidetään palvelutalossa, jossa osallistujien joukossa on muistisairaita, voi palvelutalon henkilökunnalta kysellä tarkempia ohjeita, kuinka näiden henkilöiden kanssa toimitaan. Muistisairas voi olla keskustelussa joskus kärkäs, levoton tai ahdistunut.

Vinkkejä onnistuneeseen sanataidehetkeen

- * Luo rauhallinen ja lämmin tilanne sanataidehetkeä varten. Huomioi, että kaikilla on hyvä paikka istua ja olla, liiat häiritsevät äänet on vaimennettu ja keskustelulle on sopivasti aikaa. Vältä kiireen tuntua. Huomioi kuitenkin, että joillekin osallistuminen voi olla helpompaa, jos esimerkiksi samaan aikaan voi tehdä käsitöitä tai jutustelu tapahtuu kahvipöydän ääressä.
- * Osallistuminen ja keskusteleminen ovat vapaaehtoista. Sanataidehetken ohjaajan tulee innostaa, rohkaista ja auttaa osallistujaa kertomaan omia muistojaan ja ajatuksiaan, mutta ketään ei voi pakottaa keskustelemaan. Tällöin tilanteesta jää vain ikävä mieli osallistujille.
- * Sanataidehetken alkuun voit johdatella omin sanoin mielikuvamatkan maalaismaisemaan, jossa linnut laulavat, pellolla kasvaa vilja ja jossain ajaa traktori. Tai pyytää osallistujia hetkeksi sulkemaan silmänsä ja palaamaan muistoissaan omaan lapsuusmaisemaansa.
- * Voit joko itse valita kuvan, josta aloitetaan keskustelemaan tai näyttää kaikki kuvat kerralla ja pyytää osallistujia valitsemaan kuvan tai kuvat, joista he haluaisivat keskustella.
- * Muistot voivat palata mieleen hitaasti ja pieninä palasina. Anna kertojalle aikaa muistella ja tarvittaessa mahdollisuus palata täydentämään äsken kertomaansa muistoa. Isommassa ryhmässä eri henkilöiden muistot täydentävät keskustelussa toisiaan.
- * Pienillä tarkentavilla kysymyksillä voi auttaa kertojaa pääsemään eteenpäin tai muistelemaan vähän lisää. Joskus kertojalle jokin asia voi olla hyvin tavallinen, minkä takia asioita jätetään kertomatta. Nuoremmalle kuulijalle sama asia voi olla täysin uusi ja ihmeellinen, siksi lisäkysymykset usein kannattavat. Kysy esimerkiksi:
  - Missä tilanteessa tätä tavaraa käytettiin / tämä asia tapahtui?
  - Keitä muita oli mukana?
  - Mitä sitten tapahtui?
  - Oliko tämä tavallista vai harvinaista?
  - Miltä se tuntui, mitä itse ajattelit asiasta tapahtumahetkellä, entä nyt?

- * Sana-aarteita – Ordsfatter -materiaalin kysymyksiin ja tehtäviin ei ole oikeita vastauksia. Tee sanataidehetkestä osallistujien näköinen ja kokoinen. Joskus keskustelua voi syntyä runsaasti, ja yhdessä voidaan katsella useampi kuvakortti. Joskus yhdestäkin kuvasta voi olla haastavaa saada aikaan muutamaa lausetta enempää. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että sanataidehetki olisi epäonnistunut. Vaikka osallistuja ei puhuisi paljon, saattaa sanataidehetki kuitenkin herättää monenlaisia muistoja ja ajatuksia henkilön mieleen.
- * Sanataidehetkeä voi halutessaan elävöittää kuvakorttien lisäksi teemaan liittyvillä esineillä, muilla kuvilla, lehtileikkeillä, lauluilla, luonnon äänillä tai muilla aistielämyksillä, esimerkiksi havujen tuoksulla tai lampaan villan silittelyllä. Voit myös pukeutua maalaismiljööseen sopivalla asustuksella.
- * Kiitä lopuksi osallistujia jakamistaan muistoista ja mukavasta yhteisestä hetkestä.

”Sanataidetta ikäihmisille – Ordkonst för äldre” on Etelä-Pohjanmaan liiton, Pohjanmaan liiton sekä KulturÖsterbottenin yhteinen, vuoden 2023 aikana toteutettava hanke. Rahoitus on saatu Taiteen edistämiskeskukselta. Sana-
taidehetken korttien ja ohjeiden kuvat Riikka Austen.